

УДК 378.147:811.111

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УСНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА В МАГІСТРІВ-ФІЛОЛОГІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ

Зінукова Н.В., к. пед. н., доцент,
завідувач кафедри англійської філології та перекладу
Університет імені Альфреда Нобеля

У статті описано методичний експеримент, організований із метою перевірки ефективності системи формування фахової компетентності усного перекладача в зовнішньоекономічній сфері. На основі сформульованої гіпотези та даних передекспериментального та післяекспериментального зрізів перевіряються два варіанти методики навчання усного послідовного перекладу в зовнішньоекономічній сфері. Описано етапи проведення методичного експерименту. За допомогою методів математичної статистики інтерпретовано результати експериментального дослідження. На основі отриманих даних щодо результативності двох варіантів методики зроблено висновки та доведено ефективність одного з них.

Ключові слова: усний послідовний переклад, методичний експеримент, результати експерименту, зовнішньоекономічна сфера, фахова компетентність усного перекладача, студенти магістратури.

В статье описан методический эксперимент, организованный с целью проверки эффективности системы формирования профессиональной компетентности в устном переводе во внешнеэкономической сфере. На основании сформулированной гипотезы и данных предэкспериментального и послеэкспериментального срезов проверяются два варианта методики обучения устному последовательному переводу во внешнеэкономической сфере деятельности. Описаны этапы проведения методического эксперимента. С помощью методов математической статистики интерпретированы результаты экспериментального исследования. На основе полученных данных по результативности двух вариантов методики сделаны выводы и доказана эффективность одного из них.

Ключевые слова: устный последовательный перевод, методический эксперимент, результаты эксперимента, внешнеэкономическая сфера, профессиональная компетентность устного переводчика, студенты магистратуры.

Zinukova N.V. METHODS OF PROFESSIONAL INTERPRETING COMPETENCE FORMATION TO MASTERS-PHILOLOGISTS: THE RESULTS OF EXPERIMENTAL TESTING

The article deals with the methodological experiment organized to check the effectiveness of professional interpreting competence formation in foreign economic field. Two variant of the training interpreting competence methods are checked on the basis of the hypothesis of the experiment and the data of pre- and post-testing. The stages of the methodological experiment which tested the efficiency of training consecutive interpreting in foreign economic field are presented. Mathematical statistics methods to interpret the results of the experimental tests are used. Two suggested variants of the methodology are analyzed and the results validate the efficiency of one of them.

Key words: consecutive interpreting, methodological experimental testing, results of the experiment, foreign economic field, professional interpreting competence, Master degree students.

Постановка проблеми. За останній час погляд на роль перекладача як посередника в міжмовному спілкуванні змінився на уявлення про нього як про комунікативну особистість, посередника в міжкультурній комунікації. Майбутній фахівець із перекладу розглядається як полікультурний медіатор, який допомагає заповнити когнітивні й комунікативні лакуни в спілкуванні, що виникають у процесі накладання мовних «картин світу» суб'єктів професійної міжкультурної діяльності. Вирішення такого складного завдання передбачає як розроблення окремих освітніх моделей, так і створення методичної системи навчання усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгводидактиці існує низка досліджень, присвячених пошуку ефективних форм і методів підготовки перекладачів до участі в міжкультурній комунікації (О.В. Алікіна, Н.Н. Гавриленко, М.Н. Голіцина, М.А. Краснова, Т.С. Серова, О.В. Старикова, О.В. Сапига, О.В. Федотова, І.І. Халєєва, А.О. Христілюбова, Л.М. Черноватий, Д.Г. Шумаков та інші автори). Проведений аналіз методичної літератури щодо питань навчання усного послідовного перекладу, а також аналіз посібників і підручників, які використовуються для навчання усного перекладу, свідчить про те, що науково обґрунтована методика навчання усного послідовного перекладу в зовніш-

ноекономічній сфері фактично не розроблена в нашій країні, а цей факт ставить під сумнів якість підготовки перекладачів у цій професійній сфері, незважаючи на те, що існує соціальне замовлення на таких фахівців.

Здійснений аналіз дав нам змогу зробити висновок про необхідність розроблення науково обґрунтованої методичної системи навчання усного перекладу з формування фахової компетентності усного перекладача (далі – ФКУП) у зовнішньоекономічній сфері (далі – ЗЕС), яка враховуватиме сучасні положення методичної науки та передбачатиме використання сучасних методів і технологій.

Постановка завдання. Для перевірки ефективності запропонованої методики формування фахової компетентності усного перекладача в зовнішньоекономічній сфері було підготовлено, організовано та проведено методичний експеримент.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методичний експеримент П.Б. Гурвич трактує як спільну діяльність досліджуваних та експериментатора, організовану для вирішення методичної проблеми [5, с. 39]. Проведений нами експеримент був *навчальним*, оскільки передбачав оволодіння фаховою компетентністю усного перекладача з усіма її компонентами та контроль рівня їх сформованості в здобувачів другого рівня освіти; *природним*, оскільки проводився у звичайних для здобувачів умовах у процесі аудиторних, індивідуальних і самостійних занять під час перевірки й аналізу результатів, без зміни складу груп, без спеціального відбору учасників; *відкритим*, оскільки не заперечував можливість певних змін у ході експерименту; *вертикально-горизонтальним*, адже вертикальний характер експерименту забезпечувався перевіркою ефективності розробленої методики формування фахової компетентності усного перекладача в зовнішньоекономічній сфері (шляхом порівняння рівня складників ФКУП до експерименту та після), а горизонтальний – перевіркою ефективності двох варіантів методики формування ФКУП у ЗЕС у здобувачів другого рівня вищої освіти.

Для організації експерименту було враховано сучасні вимоги до послідовності проведення експерименту [1; 2; 3; 4; 5; 7; 8; 9]. На першому етапі було сформульовано гіпотезу, окреслено мету й завдання, сформовано експериментальні групи, визначено зміст експериментального навчання, виділено критерії оцінювання, визначено структуру експерименту та обрано метод статистичної обробки результатів експериментального навчання.

Аналіз науково-методичної літератури, результатів анкетного опитування 60 майбутніх перекладачів та 21 викладача кафедри англійської філології та перекладу, 35 випускників, працюючих перекладачів показав відсутність теоретично обґрунтованої методики навчання усного послідовного перекладу (далі – УПП) з оволодіння ФКУП у ЗЕС. Крім того, 43% опитаних студентів 4 курсу визнали свою здатність перекладати усно тексти міжкультурного ділового спілкування недостатньо розвинутою або зовсім нерозвинутою.

Здійснений аналіз дав змогу зробити висновок про необхідність розроблення науково обґрунтованої методичної системи навчання усного перекладу з формування ФКУП у ЗЕС, яка враховуватиме сучасні положення методичної науки та передбачатиме використання сучасних методів і технологій.

Теоретичні положення, сформульовані в нашому дослідженні [6], дали можливість сформулювати таку *гіпотезу*: запропонована нами методика формування ФКУП у ЗЕС, яка ґрунтується на ідеях суб'єктно-синергетичного, компетентнісного й когнітивного підходів та передбачає використання спеціально розробленої системи вправ із певною послідовністю їх виконання на трьох етапах навчання, які відображають послідовність дій усного перекладача у фазі прийняття перекладацького рішення, що здатна значно підвищити ефективність оволодіння здобувачами другого рівня вищої освіти фахової компетентності усного перекладача в ЗЕС і формує професійну свідомість, мислення й мовну поведінку перекладача як особливого типу білінгва. При цьому в процесі експерименту було перевірено два варіанти методики навчання УПП у ЗЕС із різною послідовністю вправ: 1) на другому (тренувальному) етапі навчання студентів розпочинається з формування стратегічних навичок для виконання УПП, що передують формуванню спеціальних навичок для виконання УПП; 2) на другому (тренувальному) етапі навчання студентів розпочинається з формування спеціальних навичок для виконання УПП, що передують формуванню стратегічних навичок для виконання УПП.

Висунута гіпотеза перевірялась у ході експерименту, проведеного у вересні – грудні 2016–2017 н. р. із студентами спеціальності «Філологія (Переклад)» Університету імені Альфреда Нобеля на заняттях із практики усного перекладу за участю студентів-магістрантів чотирьох груп кафедри англійської філології й перекладу, дві з яких навчалися за першим варіантом за-

пропонованої методики, а дві – за другим. В експерименті взяли участь 48 студентів (по 12 студентів у кожній групі).

Метою експерименту стала перевірка ефективності розробленої методичної системи навчання магістрів-філологів усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері та визначення оптимального рівня сформованості їх перекладацьких знань, умінь, навичок і здатностей, що створюють ФКУП у сфері міжкультурної ділової комунікації, шляхом зіставлення результатів двох варіантів методики навчання майбутніх перекладачів УПП у ЗЕС.

Відповідно до мети було конкретизовано *завдання*, які необхідно вирішити в процесі експерименту:

- провести передекспериментальний зріз для визначення вихідного рівня сформованості ФКУП у ЗЕС в учасників експерименту – здобувачів другого рівня вищої освіти для підтвердження приналежності експериментальних навчальних груп до однієї генеральної вибірки, а також для наступного порівняння цього рівня з рівнем, досягнутим у результаті експериментального навчання;

- здійснити експериментальне навчання на основі розробленої нами методичної системи з формування ФКУП у ЗЕС;

- провести післяекспериментальний зріз для визначення досягнутого рівня сформованості спеціальних навичок та спеціальних і стратегічних умінь для виконання УПП у ЗЕС;

- перевірити достовірність отриманих даних методами математичної статистики;

- проаналізувати та порівняти результати перед- і післяекспериментального зрізів;

- порівняти результати використання різних варіантів розробленої нами методики з метою визначення оптимального рівня сформованості ФКУП у ЗЕС;

- сформулювати висновки щодо ефективності розробленої методики та обґрунтувати оптимальний рівень сформованості перекладацьких компетенцій і спеціальних предметних знань у здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності «Філологія (Переклад)».

До *неварійованих умов* експерименту ми віднесли склад учасників експериментального навчання (кількість груп і студентів у групах), вихідний рівень сформованості спеціальних перекладацьких навичок і умінь учасників в експериментальних групах, реалізацію експерименту в усіх групах викладачем, який є автором методики, кількість годин практичних аудиторних занять, самостійну роботу студентів, критерії оцінювання якості виконання УПП,

тривалість експериментального навчання, навчальний матеріал для формування ФКУП у ЗЕС.

Варійованою умовою експерименту була послідовність виконання студентами вправ для навчання УПП у ЗЕС на другому (тренувальному) етапі навчання.

Експериментальне навчання включало передекспериментальний зріз для визначення вихідного рівня сформованості ФКУП, експериментальне навчання студентів магістратури, післяекспериментальний зріз для визначення рівня сформованості спеціальних і стратегічних перекладацьких умінь після завершення експериментального навчання.

Навчання в експериментальних групах ЕГ1 та ЕГ3 проводилося за першим варіантом методики навчання УПП у ЗЕС, а експериментальне навчання в групах ЕГ2 та ЕГ4 – за другим варіантом методики.

У межах нашого підходу та концепції для аналізу системи оцінювання якості перекладу було виокремлено такі компоненти:

- *дисгармонійні відношення* між текстами/дискурсами оригіналу та перекладу (перекладацькі помилки або невідповідності);

- встановлення *адекватності* між текстами оригіналу та перекладу (передавання смислу, який відображає інваріант тексту оригіналу);

- встановлення відношень *еквівалентності* між текстами оригіналу й перекладу, що означає здійснення всіх необхідних міжмовних перетворень;

- відношення *гармонійності* (включаються не тільки міжмовні та міжкультурні відтворення, а й паралінгвістичні засоби спілкування та невербальна поведінка перекладача: голос, темп, зверненість до реципієнта, жести, поза тощо).

Отже, на основі аналізу підходів і класифікацій перекладацьких помилок, а також з огляду на зазначені підходи й концепцію нашого дослідження було виокремлено такі помилки в усному послідовному перекладі, як помилки сприйняття, розуміння, вираження та поведінки.

Причинами виникнення *помилки сприйняття* можуть бути інформаційна насиченість вихідного тексту (цифри, дати, назви, власні імена тощо), незвичний акцент мовця, швидкий темп мовлення, недостатній обсяг екстралінгвістичних і фонових знань, неправильний розподіл ресурсів уваги та концентрації.

Причинами *помилки розуміння тексту* оригіналу можуть стати неправильне виділення смислової гіпотези, проблеми з оперативною пам'яттю, аналіз вихідного повідомлення, нерозуміння граматичних або

лексичних явищ, неточне розуміння значень деяких слів в оригіналі або незнання предмета повідомлення, неефективна чи недостатня підготовка до перекладу.

Помилки вираження можуть бути результатом недостатніх знань мови перекладу, знаходженням неточного відповідника в тексті перекладу, порушенням норм мови перекладу, неправильного розподілу уваги в процесі декодування перекладацького запису та формулювання повідомлення мовою перекладу, намаганням прикрасити фразу/повідомлення, що призводить до неможливості сприймати інформацію певним чином, а отже, до втрати низки елементів повідомлення.

Причинами помилок поведінки можуть бути тривога, надмірне хвилювання, невміння подолати стрес та сконцентруватися на процесі перекладу, відсутність досвіду публічних виступів тощо.

Отже, для розроблення критеріїв оцінки якості УПП будемо виходити із зазначеної класифікації помилок, використовуючи підхід, який ґрунтується на врахуванні головних параметрів усного перекладу (ступінь збереження головного змісту тексту оригіналу в тексті перекладу, правильність мовного оформлення та зовнішнє враження) і в якому використовують шкалу, що застосовується практично в усіх міжнародних системах оцінювання, у тому числі в системі оцінювання в українських вищих навчальних закладах, які працюють за Болонською програмою.

На параметр збереження головного змісту тексту оригіналу в усному перекладі, що відповідає критерію адекватності, відводимо 50% загальної оцінки. 30% загальної оцінки відносимо на еквівалентність, або правильне мовне оформлення тексту перекладу, а решту 20% – на зовнішнє враження, що відповідає критерію гармонійності.

Перенесення критеріїв системи оцінювання на шкалу для оцінки якості навчального усного послідовного перекладу дає такі рівні оцінок: «відмінно» (А) – 90–100 балів, «добре» (В) – 82–89 балів, «добре» (С) – 75–81 бал, «задовільно» (D) – 67–74 бали,

«задовільно» € – 60–66 балів, «незадовільно» (F) – менше 60 балів.

Запропоновані критерії дають викладачеві змогу всебічно оцінити рівень сформованості ФКУП магістрів-філологів, яка містить інформаційний (знання) і прагматичний (здатності) компоненти, що реалізуються на основі сформованих спеціальних та стратегічних навичок і вмій практичного характеру.

У ході проведення експериментального навчання УПП у ЗЕС було уточнено розподіл балів і критерії оцінки правильності перекладу усного тексту міжкультурного ділового дискурсу. Таким чином, оцінювання рівня володіння спеціальними перекладацькими вміннями здійснювалося за такими параметрами:

- адекватність між текстами оригіналу й перекладу (передавання смислу, який відображає інваріант тексту оригіналу);

- еквівалентність між текстами оригіналу та перекладу, що означає здійснення всіх необхідних міжмовних перетворень (мовна й мовленнєва коректність оформлення тексту перекладу, що виявляється в коректному використанні лексичних, граматичних і стилістичних одиниць та в конкретному використанні засобів міжфразового зв'язку);

- гармонійність між текстами оригіналу й перекладу (паралінгвістичні засоби спілкування та невербальна поведінка перекладача: голос, темп, зверненість до реципієнта, жести, поза тощо).

Необхідно зауважити, що запропонований перелік рівнів складено за результатами проведеного експериментального навчання, яке проводилось на базі Університету імені Альфреда Нобеля в 2016-року проведення передекспериментального зрізу з метою встановлення рівня сформованості вмій усного послідовного перекладу;

- вступна бесіда з учасниками експерименту для обґрунтування процесу та змісту його проведення;

- експериментальне навчання;

- проведення післяекспериментального зрізу для виявлення рівня сформовано-

Таблиця 1

Результати передекспериментального зрізу в групах ЕГ-1, ЕГ-2, ЕГ-3 та ЕГ-4

Групи	Адекватність між текстами оригіналу й перекладу (max – 15)	Еквівалентність між текстами оригіналу й перекладу (max – 10)	Гармонійність між текстами оригіналу і перекладу (max – 5)	Загальний бал (max – 30)	%
ЕГ1	7,92	8,21	0,50	16,50	55,00
ЕГ2	9,33	8,75	0,08	18,20	60,70
ЕГ3	8,17	7,67	2,67	18,50	61,60
ЕГ4	11,08	7,67	1,25	19,90	66,30

сті вмінь усного послідовного перекладу в ЗЕС;

– проведення аналізу результатів експерименту.

Аналіз отриманих даних (див. табл. 1) дає змогу зробити висновок, що фіксовані показники експериментальних груп відрізняються один від одного незначною мірою. Результати передекспериментального зрізу показали приблизно однаковий рівень сформованості умінь УПП у студентів чотирьох груп. У групах ЕГ1 – ЕГ3 та ЕГ2 – ЕГ4 ми визначили корелюючі пари. У процесі їх визначення до уваги брались результати передекспериментального зрізу в процесі УПП тексту ділового дискурсу, а саме критерій адекватності між текстами оригіналу та перекладу.

У ході експерименту були отримані результати, які потребують аналізу й інтерпретації, а також доведення їх надійності. Виконання завдань студентами оцінювалось відповідно до визначених критеріїв. Рівень вважається задовільним, якщо отримані середні показники не нижче достатнього рівня навченості 0,7 за В.П. Безпальком [2, с. 52–69].

Середні значення показників післяекспериментального зрізу в експериментальних групах із використанням другого варіанту методики навчання усного послідовного двостороннього професійно орієнтованого перекладу вищі, ніж аналогічні показники експериментальних груп, які навчалися за першим варіантом (див. табл. 2).

Достовірність та об'єктивність емпіричних даних було перевірено за допомогою багатофункціонального статистичного кри-

терію ϕ^* – кутового перетворення Фішера. Цей критерій призначений для зіставлення двох вибірок за частотою наявності ефекту, який цікавить дослідника.

Критерій оцінює достовірність відмінностей між відсотковими частками двох вибірок, у яких зареєстровано ефект, що нас цікавить. Сутність кутового перетворення Фішера полягає в переведенні відсоткових часток у величини центрального кута, який вимірюється в радіанах. Більшій відсотковій частці відповідає більший кут ϕ^* , а меншій частці – менший [8, с. 158–159].

За таблицею критеріїв XII величини кута ϕ [8, с. 230–233] визначаємо величини ϕ , які відповідають відсотковим часткам у кожній із груп:

$$\phi_1(46\%) = 1,691;$$

$$\phi_2(54\%) = 1,451.$$

Тепер підрахуємо емпіричне значення ϕ^* за формулою:

$$\phi^* = (\phi_1 - \phi_2) \times \sqrt{\frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2}},$$

де ϕ_1 – кут, відповідний більшій % частці; ϕ_2 – кут, відповідний меншій % частці; n_1 – кількість набраних балів у вибірці 1; n_2 – кількість набраних балів у вибірці 2.

У нашому випадку:

$$\phi^*_{емп} = (1,691 - 1,451) \times \sqrt{\frac{286 \times 309}{286 + 309}} = 0,240 \times \sqrt{148,53} = 2,92.$$

За таблицею критеріїв XII величини кута ϕ [8, с. 230–233] визначаємо, якому рівню значущості відповідає $\phi^*_{емп} = 2,92$: $p = 0,0001$.

Критичне значення ϕ^* за будь-якими n_1, n_2 дорівнює:

Таблиця 2

Середні показники перед- і післяекспериментального зрізів

Групи	Середній коефіцієнт навченості		Приріст коефіцієнту навченості
	Передекспериментальний зріз	Післяекспериментальний зріз	
ЕГ1	0,62	0,82	0,20
ЕГ2	0,60	0,93	0,33
ЕГ3	0,61	0,81	0,20
ЕГ4	0,62	0,94	0,32

Таблиця 3

Розрахунок критеріїв експериментальних груп за процентною часткою коефіцієнту навченості за кутовим перетворенням Фішера (критерій ϕ^*)

Групи	Кількість набраних балів			
	До експерименту	Після експерименту	%	Сума
Експериментальні групи ЕГ1, ЕГ3	123	163	46%	286
Експериментальні групи ЕГ2, ЕГ4	122	187	54%	309
Сума				595

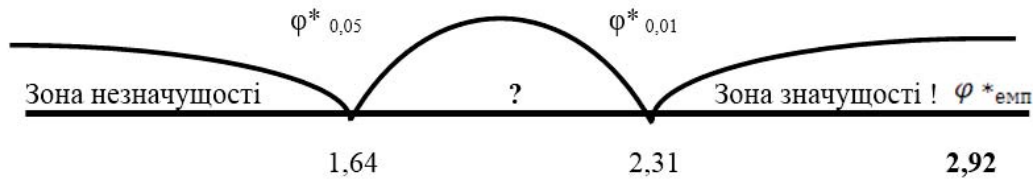

Рис. 1. Вісь значущості статистичної достовірності результатів дослідження за кутовим перетворенням Фішера (критерій φ^*)

$$\varphi^*_{кр} = \begin{cases} 1,64 & (p \leq 0,05) \\ 2,31 & (p \leq 0,01); \end{cases}$$

$$\varphi^*_{емп} = 2,92;$$

$$\varphi^*_{емп} > \varphi^*_{кр} \quad (p \leq 0,00_1).$$

Для більшої наочності побудуємо «вісь значущості», тобто статистичної достовірності даних нашого дослідження (див. рис. 1).

Таким чином, можна вважати, що більшу ефективність другого варіанту методики навчання усного послідовного двостороннього перекладу та її перевагу порівняно з першим варіантом запропонованої методики навчання доведено за допомогою методу математичної статистики.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз результатів післяекспериментального зрізу загалом демонструє сформованість умінь усного послідовного двостороннього перекладу в зовнішньоекономічній сфері, а також суттєвий приріст навичок і вмінь учасників експерименту, що підтверджує ефективність розробленої методичної системи навчання УПП з урахуванням послідовності їх виконання, що повністю підтверджує робочу гіпотезу. Розроблена методика виявилась ефективною та може бути рекомендована для впровадження в навчальний процес із метою формування ФКУП майбутніх перекладачів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в науковому обґрунтуванні й прак-

тичному розробленні критеріїв оцінювання якості виконання усного послідовного перекладу в різних сферах діяльності, які корелюють із кінцевими цілями навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барковский В.В., Барковська Н.В., Лопатін С.О. Теорія ймовірностей та математична статистика. Серія «Математичні науки». К.: СУЛ, 2002. 448 с.
2. Беспалько В.П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний. Советская педагогика. 1968. № 4. С. 52–69.
3. Беспалько В.П. Элементы теории управления процессом обучения. М.: Знание, 1971. 71 с.
4. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методичні поради молодим науковцям. К.: Либідь, 1995. 45 с.
5. Гурвич П.Б. Теория и практика эксперимента в методике преподавания иностранных языков (спецкурс). Владимир: Изд-во Владимирского гос. пед. ин-та им. П.И. Лебедева-Полянского, 1980. 104 с.
6. Зінукова Н.В. Усний переклад у зовнішньоекономічній сфері: теорія і методика навчання магістрів-філологів: монографія. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2017. 424 с.
7. Основы научных исследований: учеб. пособие / А.А. Лудченко, Я.А. Лудченко, Т.А. Прима; под ред. А.А. Лудченка. К.: Товариство «Знання»; КОО, 2000. 114 с.
8. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. СПб.: ООО «Речь», 2004. 350 с.
9. Штутман Э.А. Основы эксперимента в методике обучения иностранным языкам. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1971. 144 с.